

УДК 340.1:342.2

doi.org/10.30970/jcl.3.2024.3

Олег Панкевич

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0002-6636-1330
E-mail: pankevych9@gmail.com

Валерія Афтанасів

Здобувачка вищої освіти 3 курсу Інституту права Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна
ORCID ID: 0009-0004-2702-494X
E-mail: aftanasiv.lera2004@gmail.com

ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ПРАВО НА ГІДНУ СМЕРТЬ (ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ)

THE RIGHT TO LIFE AND THE RIGHT TO DIE WITH DIGNITY (SOME THOUGHTS IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR)

Oleh Pankevych | Valeriia Aftanasiv

Phd in Law, Associate Professor of the Department of General Legal Disciplines at the Faculty of Law, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine /

3rd-year student of the Faculty of Law, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine

Abstract | In the context of the full-scale Russian-Ukrainian war, problems related to various aspects of the right to life and a decent death are becoming particularly acute. The constitutional guarantees of the inviolability of human life and dignity are faced with the brutal realities of war, when the fundamental right to life is violated on a massive scale. One of the most difficult ethical and legal dilemmas of our time is the problem of euthanasia of military personnel as a humane, albeit controversial, method of alleviating the suffering of the seriously wounded or terminally ill. The war has become a catalyst for research on the topic of a dignified death, especially in conditions when medical resources are limited and the physical and psychological suffering of the military reaches critical limits.

This article offers a comprehensive analysis of the phenomenon of euthanasia, focusing primarily on the international experience of its regulation. The article examines various aspects of euthanasia, in particular in the context of the Russian-Ukrainian war, identifying the main conditions under which such an ambiguous and controversial type of medical care is possible.

The author analyses the diverse positions and justifications of domestic and foreign scholars regarding the possibility of implementing euthanasia. It is found that the problem of this type of voluntary death is multifaceted and requires a comprehensive approach, and its solution should take into account not only medical but also ethical, religious, legal and social aspects.

Particular attention is paid to the analysis of case law and legal positions of the European Court of Human Rights and international instruments relating to the protection of the right to life and human dignity. It is noted that the legal regulation of issues related to the right to a «merciful death» is diverse and depends on the national legislation of the States parties to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Keywords: human rights, euthanasia, Russian-Ukrainian war, right to life, right to death, human dignity, medical care.

Анотація | В умовах повномасштабної російсько-української війни проблеми, пов'язані з різними аспектами реалізації права на життя та гідну смерть, набувають особливої гостроти. Конституційні гарантії недоторканності життя людини та її гідності стикаються з жорстокими воєнними реаліями, коли фундаментальне право на життя масово порушується. Однією з найскладніших етичних та юридичних дилем сучасності постає проблема евтаназії військовослужбовців як гуманного, хоча й суперечливого, методу полегшення страждань тяжко поранених чи безнадійно хворих. Війна стала каталізатором для дослідження теми гідної смерті, особливо в умовах, коли медичні ресурси обмежені, а фізичні та психологічні страждання військових досягають критичних меж.

Ця стаття пропонує комплексний аналіз феномену евтаназії, зосереджений насамперед на міжнародному досвіді її регулювання. Розглядаються різні аспекти евтаназії, зокрема в контексті російсько-української війни, та визначаються основні умови, за яких можливе застосування такого неоднозначного та дискусійного виду медичної допомоги.

Здійснено аналіз різнопланових позицій та обґрунтувань вітчизняних і зарубіжних науковців щодо можливості реалізації евтаназії. Виявлено, що проблема такого виду добровільної смерті є багатогранною і вимагає комплексного підходу, а для її вирішення необхідно враховувати не лише медичні, а й етичні, релігійні, юридичні та соціальні аспекти.

Окрему увагу приділено аналізу прецедентної практики та правових позицій Європейського суду з прав людини і міжнародних документів, що стосуються захисту права на життя та гідність людини. Зазначено, що правове регулювання проблем, пов'язаних із правом на «милосердну смерть», є різноманітним та залежить від національного законодавства держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ключові слова: права людини, евтаназія, російсько-українська війна, право на життя, право на смерть, гідність людини, медична допомога.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної російсько-української війни проблеми, пов'язані з різними аспектами реалізації права на життя та гідну смерть, набувають особливої гостроти. Конституційні гарантії недоторканності життя людини та її гідності стикаються з жорстокими воєнними реаліями, коли фундаментальне право на життя масово порушується. Актуалізується низка складних питань щодо визначення можливих меж захисту життя в умовах бойових дій, права на відмову від лікування, евтаназії та інших аспектів.

Однією з найскладніших етичних та юридичних дилем сучасності постає проблема евтаназії військових як гуманного, хоча й суперечливого, методу полегшення страждань тяжко поранених чи безнадійно хворих. Війна стала каталізатором для дослідження теми гідної смерті, особливо в умовах, коли медичні ресурси обмежені, а фізичні та психологічні страждання військових досягають критичних меж.

Сьогодні, незважаючи на заборону евтаназії в національному законодавстві України, практика її застосування, хоч і латентно, гадаємо, існує. Це підкреслює актуальність дискусії щодо можливої легалізації такого виду медичної допомоги.

Стан опрацювання. Наукове співтовариство вже тривалий час досліджує питання евтаназії, проте однозначної відповіді на нього досі немає. Різним аспектам означеної проблематики присвечували свої наукові розвідки такі дослідники, як В. Акопов, В. Ворона, М. Громовчук, М. Малєїна, А. Малиновський, І. Сенюта, С. Стеценко, Я. Триньова та інші. Множинність думок та відсутність консенсусу свідчать про складність та багатогранність проблеми гідної смерті, яка, очевидно, потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Метою статті є вивчення феномену евтаназії, аналіз міжнародного досвіду її регулювання та виокремлення основних умов, з дотриманням яких можливе застосування такого виду медичної допомоги, зокрема щодо військових та цивільних осіб, які стали жертвами російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Науковий прогрес останніх десятиліть дозволив не лише продовжити життя людини, а й поставив під сумнів традиційні уявлення про смерть. Відтак з'явилася необхідність розширити спектр прав людини, включивши до нього право на «гідну смерть» (або евтаназію)¹.

Поняття «право на смерть» звучить суперечливо на тлі традиційного розуміння людських прав, де право на життя завжди було фундаментальним. Якщо смерть не піддається особистому контролю, то виникає питання: чи може існувати «право померти»? Адже *право* на життя не передбачає *обов'язку* жити.

Видається можливим припустити, що якщо людина має право на життя, то вона може мати й право на смерть. Однак це створює внутрішній конфлікт з основним завданням законодавства — захистом життя. Тому зваженого наукового обговорення потребує не проблема «права на смерть» як такого, а саме право людини на «гідну смерть» як позбавлення від болю та нестерпних страждань.

При цьому, наприклад, професор М. І. Ковальов детально аналізує поняття самогубства і стверджує, що не завжди самогубство є дійсним вираженням волі людини, оскільки на це рішення можуть впливати зовнішні фактори. Таким чином, варто зазначити, що право людини на евтаназію не є тотожним поняттю «самогубство»².

Питання евтаназії є одним з найскладніших і найбільш суперечливих у сучасній біоетиці. Воно викликає жваві дискусії в наукових, медичних, релігійних і філософських колах. На наш погляд, складність цієї проблематики полягає в тому, що вона торкається фундаментальних людських цінностей, таких як право на життя, якість життя, гідність людини та свобода вибору. З одного боку, евтаназія розглядається як акт милосердя, що дозволяє полегшити страждання невиліковно хворих людей. З іншого — викликає побоювання щодо можливості зловживань, дегуманізації суспільства та підриву довіри до медиків.

Еволюція поняття «евтаназія» від часів Ф. Бекона донині відображає складність процесів, що відбуваються на перетині медицини, філософії та права. Неоднозначність тлумачень цього термінопоняття є наслідком змін у суспільних уявленнях про життя, смерть і роль медицини. Ф. Бекон у праці «Advancement of Learning» розглядав евтаназію як акт гуманності, спрямований на полегшення страждань невиліковно хворих: «роль лікаря полягає не лише в боротьбі зі смертю, а й у супроводі людини в її останні миті...»³. На нашу думку, повернення до гуманістичних витоків цього поняття дозволить знову розглядати евтаназію саме як акт милосердя, а не як інструмент насильства.

¹ Афтанасів В. М. Евтаназія: до питання легалізації в Україні. Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: збірник тез доповідей учасників VIII Всеукраїнського круглого столу (Львів, 08.12.2022 р.). Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. с. 10.

² Запорожченко А. О. «Евтаназія» та «право померти легко та гідно» квінтесенція термінів та їх співвідношення. Прикарпатський юридичний вісник. Вип. 3 (6). 2014. с. 32.

³ Ткаченко Т. В., Колеснікова М. В. Теоретико-правові аспекти евтаназії на сучасному етапі розвитку України. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). Ч. 1 № 2. с. 164.

Сьогодні ж воно охоплює не тільки широкий спектр медичних маніпуляцій, що мають на меті припинити життя пацієнта, а й комплекс заходів, спрямованих на забезпечення психологічної та соціальної підтримки людини наприкінці життя.

Сучасні дослідники виділяють різні види евтаназії. Зокрема, В. Ворона виокремлює активну евтаназію, яка передбачає свідоме втручання медика в процес життя хворого, наприклад, призначення ліків, що призводять до летального результату за згодою пацієнта. Іншим видом «гідної смерті» дослідниця вважає пасивну евтаназію, що полягає в припиненні підтримувальної терапії за бажанням пацієнта та у відмові від лікарських маніпуляцій. Остання, зазвичай, розглядається як менш проблематична з точки зору міжнародного права⁴.

Міжнародне право містить низку документів, присвячених захисту права на життя та гідність людини. Серед них: Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини та інші міжнародні угоди. Доречно згадати Декларацію про евтаназію 1987 року, прийняту 39-ою Всесвітньою Медичною Асамблеєю в Мадриді, яка наголошує: «Евтаназія як акт навмисного позбавлення життя пацієнта на його прохання або на прохання його близьких є неприпустимою, зокрема й у формі пасивної евтаназії. Лікар зобов'язаний полегшити страждання вмираючому всіма доступними та легальними методами»⁵.

Щодо міжнародної практики застосування евтаназії, то історія її легалізації розпочалася в США на початку ХХ століття. Перші законопроекти, що дозволяли б прискорити смерть пацієнтів із невиліковними захворюваннями, були запропоновані в штатах Огайо та Айова. Хоча ці ініціативи не знайшли підтримки на федеральному рівні, згодом деякі штати, як-от Каліфорнія та Орегон, ухвалили закони, що дозволяють евтаназію за певних умов. Інші штати, зокрема Індіана, надають можливість складання документів, у яких юридично висвітлено відмову пацієнта від штучного підтримання життя⁶.

Професор Девід Л. Перрі у своєму дослідженні щодо можливості застосування евтаназії військовослужбовців зазначає, що хоча евтаназія є незаконною в більшості країн, вона може бути виправданою в деяких випадках, зокрема: коли хвороба або травма людини є невиліковною, тобто будь-яке лікування, що підтримує життя, є марним; коли важкохворого чи пораненого теоретично можна врятувати, але потрібні медичні ресурси недоступні або вкрай дефіцитні (особливо на полі бою); щоб запобігти або припинити нестерпні страждання військового, коли седативні та знеболювальні засоби недоступні, або у випадку, якщо введення людини в стан кома за допомогою седативів буде безглуздим і не кращим за саму смерть⁷.

У Женевській конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року (ч. 1 та ч. 2 ст. 12) зазначено: «Особовий склад збройних сил та інші особи ..., які є пораненими або хворими, повинні користуватися повагою та захистом за будь-яких обставин. (...) Суворо забороняються будь-які замах на їхнє життя чи будь-яке насилля над їхньою особистістю; зокрема, їх заборонено вбивати або знищувати, піддавати тортурам чи біологічним дослідом, залишати умисно без медичної допомоги та обслуговування або умисно створювати умови для їхнього зараження чи інфікування»⁸. Зважаючи на вищезазначене, можна констатувати, що «гуманне поводження» виключає можливість проведення евтаназії.

⁴ Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії і практики: автореф. ... дис. д-ра юридичних наук. Спец. 12.00.02. Київ, 2010. с. 19.

⁵ Декларація про евтаназію, прийнята на 39-му пленумі Всесвітньою Медичною Асамблеєю 1987 р.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

⁶ Шваб С. В., Рудик А. Р. Евтаназія: міжнародний досвід легалізації вбивства милосердя. Мистецтво наукової думки. Випуск № 7. 2019. с. 78.

⁷ Perry D. L. Battlefield Euthanasia: Should Mercy-Killings Be Allowed? The US Army War College Quarterly: Parameters. Art.13. N. 4. 2014. P. 121.

⁸ Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.

Питання легалізації евтаназії активно обговорюється в багатьох країнах, зокрема у Великій Британії, Греції, Італії та Іспанії. Такі держави, як Грузія, Данія, Молдова та Польща, обрали альтернативний підхід, передбачаючи пом'якшення покарання за вбивство, скоєне з жалю.

У зарубіжній юридичній доктрині існує кілька підходів до правового регулювання евтаназії та самогубства, асистованого лікарем. Найпоширенішими з них вважаються: криміналізація з пом'якшенням відповідальності, що передбачає впровадження в кримінальний кодекс окремого складу злочину з пом'якшеним покаранням для осіб, які вбили іншу людину за її проханням; легалізація евтаназії або самогубства, асистованого лікарем, за певних умов, але з одночасним встановленням відповідальності за порушення встановлених процедур, що свідчитиме про прагнення збалансувати право індивіда на гідну смерть та необхідність захисту від зловживань; криміналізація без пом'якшення: включення евтаназії та самогубства, асистованого лікарем, до загального складу вбивств без пом'якшуючих обставин⁹.

Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) неодноразово розглядав питання права на евтаназію. У справі «Ламберт та інші проти Франції» він наголосив на тому, що держави мають право на власний розсуд регулювати питання евтаназії, але з чітким дотриманням положень статті 2 Європейської конвенції з прав людини. Суд також зазначив, що заборона евтаназії не завжди суперечить праву на життя, оскільки захист життя є одним з основних обов'язків держави¹⁰.

Загалом Суду своїх обґрунтуваннях розрізняє активну евтаназію (припинення життя за проханням пацієнта) та пасивну евтаназію (припинення лікування та відмова від підтримувальної терапії).

Зазначимо, що у справах, пов'язаних з евтаназією, заявники насамперед посилаються на порушення права на життя та права на повагу до приватного життя¹¹. Так, у справі «Прітті проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ чітко зазначив, що право на життя, гарантоване Європейською конвенцією з прав людини, не включає права на допомогу у вчиненні самогубства. Суд наголосив, що держави не зобов'язані сприяти евтаназії як праву на добровільну смерть¹².

Прикладом справи щодо пасивної евтаназії, тобто свідомої відмови пацієнта від лікування, може бути справа «Кох проти Німеччини». Вона стосувалася відмови національних судів розглянути позов чоловіка, дружина якого страждала від цілковитого паралічу. Заявник просив надати дружині смертельну дозу препарату для здійснення евтаназії. ЄСПЛ визнав, що відмова національних судів розглянути позов порушила право заявника на повагу до приватного життя, гарантоване Європейською конвенцією з прав людини. Суд також підкреслив, що відмова в розгляді справи обмежила право чоловіка на захист своїх інтересів та інтересів дружини. Зважаючи на вищенаведене, ЄСПЛ вважає, що національні суди повинні розглянути позов щодо оскарження рішення національного закладу охорони здоров'я про відмову у видачі летальної дози препарату¹³.

Отже, загалом позиція ЄСПЛ полягає в тому, що право на життя не можна тлумачити як протилежне йому «право на смерть». Хоча Суд не висловлює однозначної позиції щодо евтаназії, він зазначає: у випадку її легалізації держава повинна чітко визначити умови здійснення та контролю за дотриманням встановлених національним та міжнародним законодавством стандартів.

Своєю чергою українське законодавство встановлює чітку позицію щодо евтаназії: вона заборонена в будь-якій формі. Медичні працівники зобов'язані надавати медичну допомогу, спрямовану на збереження життя пацієнта, навіть у безнадійних випадках (ст. 52 Основ законодавства

⁹ Триньова Я. О. Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Спец. 12.00.08. Київ, 2021. с. 14.

¹⁰ Олексієнко А. В., Чебукіна Д. О. Проблема застосування евтаназії крізь призму практики ЄСПЛ. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. с. 371.

¹¹ Панкевич О.З. Право на приватність: деякі сучасні тенденції в практиці Страсбурзького суду. Соціально-правові студії. 2018. Вип. 1. С. 23–30.

¹² Judgment in the Case of «Pretty v. The United Kingdom» (Application no. 2346/02). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60448>.

¹³ Олексієнко А. В., Чебукіна Д. О. Проблема застосування евтаназії крізь призму практики ЄСПЛ. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. с. 372.

про охорону здоров'я України)¹⁴. Цивільний кодекс України також підтверджує недоторканність права на життя і забороняє будь-які дії, спрямовані на його припинення (ч. 2, 4 ст. 281 ЦК України)¹⁵.

Дослідниця А. О. Шпачуку своїх працях звертає увагу на відсутність визначення термінів «активна» та «пасивна» евтаназія в українському законодавстві, що породжує низку питань, зокрема щодо правової оцінки ситуацій, коли пацієнт самостійно приймає рішення про відключення апарата штучного підтримання життя. Законодавство не містить чіткої відповіді на це питання, залишаючи прогалину в регулюванні подібних ситуацій. Незважаючи на відсутність прямих дій медичних працівників у таких випадках, питання про можливість кваліфікації цих дій як пасивної евтаназії залишається відкритим. Важливо зазначити, що вимога отримання дозволу від медичного працівника на відключення апарата суперечила б конституційному праву людини самостійно розпоряджатися своїм життям¹⁶.

16 жовтня 2018 року в Києві у військовому госпіталі помер військовослужбовець зі Львова Ю. Циганко. В нього почали відмовляти внутрішні органи, і він сам попросив відключити його від апарата штучного дихання. Загиблий три роки борюся за життя, оскільки був важко поранений у 2015 році та переніс близько сорока операцій. Цей випадок підтверджує необхідність обговорення легалізації евтаназії в умовах війни, оскільки для військових з важкими пораненнями та нестерпним болем евтаназія може бути єдиним можливим методом полегшити їхні страждання¹⁷.

Сучасна медицина та біоетика надають нові аргументи на користь можливої легалізації права на гідну смерть, розглядаючи її як невід'ємну частину права людини на самовизначення. У цьому контексті хочемо зазначити, що право на самовизначення є одним з фундаментальних прав людини, а тому вважаємо, що військовий, який віддав своє здоров'я за країну, має особливе право на такий вибір.

Опоненти легалізації евтаназії в Україні часто висловлюють скептицизм щодо можливості впровадження такого інституту в національне законодавство, аргументуючи це тим, що поняття «право на смерть» суперечить фундаментальному праву на життя і не відповідає загальноприйнятим моральним нормам. Крім того, вони вважають, що легалізація евтаназії не зможе попередити самогубства, оскільки особи, які вирішили покінчити з життям, зроблять це незалежно від наявності або відсутності такого права в законодавстві¹⁸. О. Довбуш пропонує модель обмеженої евтаназії, яка має здійснюватися з дотриманням етичних норм та принципів медичної практики. Інші науковці зазначають, що абсолютна заборона евтаназії може порушувати конституційне право людини на гідність¹⁹. На нашу думку, евтаназія може стати прийнятнішою альтернативою самогубству, адже вона передбачає право померти під медичним наглядом і є проявом людської гідності та автономії.

У цьому контексті вважаємо доцільним виокремити основні умови, за дотримання яких можлива в перспективі реалізація евтаназії військовослужбовців та цивільних осіб, які стали жертвами війни: пацієнт повинен мати невиліковне захворювання чи травму, що супроводжується нестерпними стражданнями та болем; хворий має бути повною мірою поінформований щодо свого діагнозу, прогнозів медиків та наслідків проведення евтаназії; рішення про припинення життя має

¹⁴ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 №2801-XII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

¹⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

¹⁶ Громовчук М. В. Евтаназія в Україні: питання реалізації конституційного права людини. Український часопис конституційного права. 2021. Вип. 2. URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2021/evtanaziia-ukraini-pytannia-realizatsii-konstytutsiinoho-prava-liudynu>.

¹⁷ Котенко Т. Перший випадок евтаназії в Україні? У київському госпіталі військовий відмовився боротись за життя. URL: <https://glavcom.ua/amp/news/pershiy-vipadok-evtanaziji-v-ukrajini-u-kijivskomu-gospitali-viyskoviy-bilshe-ne-zmigh-borotis-za-zhittya--536586.html>.

¹⁸ Кохановська О. В. Право на життя. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 3-є вид. / за ред. Дзери О. В., Кузнецової Н. С., Луця В. В. К.: Юрінком Інтер, 2008. с. 41.

¹⁹ Подковенко Т. О., Созанська Т. І. Евтаназія в Україні: правові аспекти легалізації. Юридичний науковий електронний журнал. Вип.1. 2017. С. 41-45.

бути добровільним, свідомим та без будь-якого тиску з боку оточення чи медичних працівників; медики повинні констатувати неможливість одужання пацієнта шляхом залучення комісії незалежних медичних експертів; бажання хворого піти з життя має бути зафіксоване в письмовій формі ним самим або особою, уповноваженою діяти від його імені.

Висновки. Проблема евтаназії є надзвичайно складною і вимагає зваженого підходу, який повинен враховувати як інтереси конкретного індивіда, так і суспільні цінності.

Повномасштабна російсько-українська війна значно змінила ставлення українського суспільства до евтаназії. Тисячі українців, які отримали важкі поранення й втратили кінцівки, щодня борються за життя. Для людей, які опинилися в безвихідній ситуації через важкі захворювання чи травми та не мають шансів на одужання, питання гідної смерті постає особливо болючим і актуальним, якщо вони самі висловлюють відповідне бажання.

На нашу думку, альтернативою евтаназії може бути розвиток паліативної допомоги, яка дозволяє полегшити страждання пацієнтів, забезпечити їм гідну якість життя та підтримку рідних.

Отже, перед прийняттям будь-яких рішень необхідно провести широку суспільну дискусію, залучити фахових експертів у галузі медицини, права та етики, а також запровадити надійний механізм контролю за дотриманням встановлених міжнародних стандартів у цій царині.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Perry D. L. Battlefield Euthanasia: Should Mercy-Killings Be Allowed? The US Army War College Quarterly: Parameters. Art.13. N. 4. 2014. P. 119-134.
2. Афтанасів В. М. Евтаназія: до питання легалізації в Україні. Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: збірник тез доповідей учасників VIII Всеукраїнського круглого столу (Львів, 08.12.2022 р.). Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 10-13.
3. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії і практики: автореф. ... дис. д-ра юридичних наук. Спец. 12.00.02. Київ, 2010. 32 с.
4. Громовчук М. В. Евтаназія в Україні: питання реалізації конституційного права людини. Український часопис конституційного права. 2021. Вип. 2. URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2021/evtanaziia-ukraini-rytannia-realizatsii-konstytutsiinoho-prava-liudyny/>
5. Запорожченко А. О. «Евтаназія» та «право померти легко та гідно» квінтесенція термінів та їх співвідношення. Прикарпатський юридичний вісник. Вип. 3 (6). 2014. С. 26-36.
6. Котенко Т. Перший випадок евтаназії в Україні? У київському госпіталі військовий відмовився боротись за життя. URL: <https://glavcom.ua/amp/news/pershii-vipadok-evtanaziji-v-ukrajini-u-kijivskomu-gospitali-viyskoviy-bilshe-ne-zmig-borotis-za-zhittya--536586.html>
7. Кохановська О. В. Право на життя. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 3-є вид. / за ред. Дзери О. В., Кузнєцової Н. С., Луця В. В. К.: Юрінком Інтер, 2008. 832 с.
8. Олексієнко А. В., Чебукіна Д. О. Проблема застосування евтаназії крізь призму практики ЄСПЛ. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 369-372.
9. Панкевич О.З. Право на приватність: деякі сучасні тенденції в практиці Страсбурзького суду. Соціально-правові студії. 2018. Вип. 1. С. 23-30.
10. Подковенко Т. О., Созанська Т. І. Евтаназія в Україні: правові аспекти легалізації. Юридичний науковий електронний журнал. Вип.1. 2017. С. 41-45.
11. Ткаченко Т. В., Колеснікова М. В. Теоретико-правові аспекти евтаназії на сучасному етапі розвитку України. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). Ч. 1 № 2. С. 164-170.
12. Триньова Я. О. Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Спец. 12.00.08. Київ, 2021. 42 с.
13. Швая С. В., Рудик А. Р. Евтаназія: міжнародний досвід легалізації вбивства милосердя. Мистецтво наукової думки. Випуск № 7. 2019. С. 77-81.

Перелік юридичних документів:

14. Judgment in the Case of «Pretty v. The United Kingdom» (Application no. 2346/02). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60448>

15. Декларація про евтаназію, прийнята на 39-му пленумі Всесвітньою Медичною Асамблеєю 1987 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
16. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
17. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 №2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
18. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

References

Bibliography:

1. Aftanasiv V. M. Evtanaziia: do pytannia lehalizatsii v Ukraini. Derzhavotvorennia ta pravotvorennia v konteksti yevrointehratsii: zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv VIII Vseukrainskoho kruhloho stolu (Lviv, 08.12.2022 r). Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2022. S. 10-13.
2. Hromovchuk M. V. Evtanaziia v Ukraini: pytannia realizatsii konstytutsiinoho prava liudyny. Ukrainyskyi chasopys konstytutsiinoho prava. 2021. Vyp. 2. URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2021/evtanaziia-ukraini-pytannia-realizatsii-konstytutsiinoho-prava-liudyny/>
3. Kokhanovska O. V. Pravo na zhyttia. Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: u 2 t. 3-ye vyd. / za red. Dzery O. V., Kuznietsovoi N. S., Lutsia V. V. K.: Yurinkom Inter, 2008. 832 s.
4. Kotenko T. Pershyi vypadok evtanazii v Ukraini? U kyivskomu hospitali viiskovoyi vidmovyvsia borotys za zhyttia. URL: <https://glavcom.ua/amp/news/pershiy-vipadok-evtanaziji-v-ukrajini-u-kijivskomu-gospitali-viyskoviy-bilshе-ne-zmig-borotis-za-zhittya--536586.html>
5. Oleksiienko A. V., Chebukina D. O. Problema zastosuvannia evtanazii kriz pryzmu praktyky YESPL. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. 2021. № 3. S. 369-372.
6. Pankevych O.Z. Pravo na pryvatnist: deiaki suchasni tendentsii v praktytsi Strasburzkoho sudu. Sotsialno-pravovi studii. 2018. Vyp. 1. S. 23-30.
7. Perry D. L. Battlefield Euthanasia: Should Mercy-Killings Be Allowed? The US Army War College Quarterly: Parameters. Art.13. N. 4. 2014. P. 119-134.
8. Podkovenko T. O., Sozanska T. I. Evtanaziia v Ukraini: pravovi aspekty lehalizatsii. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. Vyp.1. 2017. S. 41-45.
9. Shvaia S. V., Rudyk A. R. Evtanaziia: mizhnarodnyi dosvid lehalizatsii vbyvstva myloserdia. Mystetstvo naukovi dumky. Vypusk № 7. 2019. S. 77-81.
10. Tkachenko T. V., Kolesnikova M. V. Teoretyko-pravovi aspekty evtanazii na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy. Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Serii: yurydychni nauky. 2020. Tom 31 (70). CH. 1 № 2. S. 164-170.
11. Trynova YA. O. Teoretychni zasady ta praktyka realizatsii pryntsyviv bioetyky v kryminalnomu pravi Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Spets. 12.00.08. Kyiv, 2021. 42 s.
12. Voloshyn YU. O. Konstytutsiino-pravove zabezpechennia yevropeiskoi mizhderzhavnoi intehratsii: problemy teorii i praktyky: avtoref. ... dys. d-ra yurydychnykh nauk. Spets. 12.00.02. Kyiv, 2010. 32 s.
13. Zaporozhchenko A. O. «Evtanaziia» ta «pravo pomerty lehko ta hidno» kvintesentsiia terminiv ta yikh spivvidnoshennia. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. Vyp. 3 (6). 2014. S. 26-36.

List of legal documents:

14. Deklaratsiia pro evtanaziiu, pryiniata na 39-mu plenumi Vsesvitnoiu Medychnoiu Asambleieiu 1987 r. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
15. Judgment in the Case of «Pretty v. The United Kingdom» (Application no. 2346/02). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60448>
16. Konventsia pro polipshennia doli poranenykh i khvorykh u diiuchykh armiiakh vid 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
17. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia: Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 №2801-KHII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
18. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>